

A szatmárnémeti zsidó hitközség megalakulása

Az 1848-49-es események erősen megosztották a magyarországi zsidóságot. Az ötvenes-hatvanas években egyre erőteljesebben hangsúlyozódott a hagyományörző, konzervatív (ortodox) irányzat és az újító, modern (neológ) irányzat közötti ellentét. A viták a zsidók által fenntartott iskolákban való oktatással, a házastársak elválásával, a zsinagógai szertartásokkal kapcsolatban alakultak ki.

A hitközségi hovatartozás egy életforma vállalását jelentette. Az ortodoxok és a neológok közötti megjelenési, viselkedési, magatartási formák világossá tették bárki számára, melyik közösséghez tartozik az illető. Pontosabban ez csak az ortodoxokra vonatkoztatható, mert a neológok viselkedési és magatartási formái azonosak voltak a környezetükben élő keresztényekével.

Az újítók, a régi „tanház” (jiddisül sül) helyébe impozáns zsinagógákat kezdtek emelni. Ezekben a zsinagógákban nem csak énekeltek, hanem a keresztény templomok mintájára behozták az orgonát is (Dohány utcai zsinagóga).

Az iskolai és zsinagógai nyelv tekintetében is szöges ellentét volt a két irányzat között. A neológok a héber nyelv mellett nagy szerepet szántak a magyar nyelvnek úgy az iskolákban, mint az egyházi szertartásokban (esküvő, temetés, zsinagógai szertartás).

Az ortodox szárny sem egységes. Az ultra-ortodoxok a zsidóságot valósággal el akarták szigetelni a keresztény társadalomtól. Elveik szerint, ahogy azt majd a szatmárnémeti Mandelbaum főrabbi tilalmaiból kiolvashatjuk, még nyelvi kapcsolatokat sem szabad létrehozni a keresztényekkel. 1871 őszén az ultra-ortodoxok külön ortodox országos szervezetet hoztak létre. Hasonlóképpen külön szervezkedtek a neológok. A neológok legnagyobb tette a világhírű budapesti Országos Rabbiképző Intézet létrehozása. Az egyetemi szintű intézmény ünnepi megnyitója 1877. október 4-én volt.

A 20. század első felében szatmárnémeti egyike volt Erdély legjelentősebb zsidó hitközségeinek. A három zsinagóga és a 25 imaház ma már nincs. Pontosabban létezik még a gyönyörű Várdomb utcai Nagyzsínagóga, mellette az imaház, de a Bem utcai imaház 2007 nyarán összeomlott. A Zsidó kórházban, (ma TBC kórház gyógyszertára), még áll az épület, amely imaházként szolgált a kórház orvosai és betegei számára. Vágási Gizella visszaemlékezése szerint nem csak zsidók, hanem keresztény betegek és ápolók is jártak a kórházi zsidó imaházba imádkozni. Ez csak természetes, mondja az egykori ápolónő.

Stern Mór A szatmári zsidó hitközség története c. tanulmányában a szatmárnémeti hitközség történetét négy szakaszra bontja.

1. A Mandelbaum Benjámín Farkas főrabbi nevével fémjelzett korszak, 1842-1897.
2. A Grünwald Júda főrabbi által fémjelzett korszak, 1897-1920.
3. A Status quo hitközség megalakulása, 1898.
4. Grünwald Lázár főrabbiságának korszaka, 1920-1928.

Tegyük hozzá, hogy jól illeszthető a Stern Mór-féle felosztáshoz, - aki a rabbik tevékenységével jelölte meg az egyes időszakokat, - az ötödik, hatodik és hetedik korszak - részben hasonlóképpen történő megjelölése:

5. Teitelbaum Joel-korszak (1934-1944.)
6. A második világháború utáni korszak - melyet már nem a rabbik egyénisége jellemez, hanem a kommunista diktatúra bomlasztó hatása.
7. 1990. utáni hagyomány és közösségörző tevékenységek, vagy küzdelem az életben maradásért.

A hitközség megszületése

1842-ben megalakult Szatmárnémetiben a zsidó hitközség, melyet konzervatív szellemiségű askenázi vallási szokások szerint élő zsidók alapítottak.

Ezt megelőzően már száz évvel hamarabb is éltek hitéletet a szatmári zsidók. Bizvást állíthatjuk, hogy 1735-ben, amikor 17 zsidó lakosa volt a városnak, már rendszeres hitélet folyhatott. Magánházakban alakítottak ki alkalmi imaházat, azokban gyakorolták hitüket. Ilyen volt egy időben a piactéri Keresztesi ház emeletén fenntartott imaház, a Várdomb utca és a Piac tér sarkán a Sárga ház.

Nem tűnik alaptalan feltételezésnek az sem, hogy még régebbi időkbe nyúlik vissza a szatmári izraelita hitélet. Figyelembe véve a zsidóság tiszteletre méltó ragaszkodását hitéhez, elképzelhetetlen, hogy a só-kereskedelemben, vagy egyáltalán a XIV-XV. század helyi és regionális kereskedelemben résztvevő zsidóság nem gyűlt volna össze egy-egy ünnep alkalmával, hogy hitét gyakorolja. Bár 1841-ben itt találjuk Trébics Áron saktert és Kesztenbaum Sámuel kóserest. (Már csak egy év van a hitközség hivatalos megalakulásáig.), még 1842-ben sem épült ki minden helyi feltétele a hitélet teljes megélésének, így a szatmárnémetiek a kóserhús- szükségleteik egy részét a környező erős zsidó településekről szereztek be.

Ekkor temetőjük sem volt, ezért halottaikat a környező falvak, - elsősorban Batiz - zsidó temetőjében helyezték örök nyugalomra, vagy Nagykárolyban. Aztán következett a hírhedt III. Károly féle zsidóüldöző politika, amikor kitiltották Szatmárnémetiből a zsidókat, így mintegy harminc évig nem élhettek a városban.

Felvetődik az a jogosnak tűnő kérdés, hogy tényleg csak askenázi vallási szokásokat gyakorló, zsidók éltek Szatmárnémetiben? A közösség homogenitását illetően azért merülhetnek fel kételyek, mert a zsidók betelepődése nem ugyanabban a történelmi időszakban, nem ugyanazokról a területekről történt. A kételyünket az a feltételezés is megerősíteni tűnik, hogy az 1898-ban, Mandelbaum főrabbi halála után azonnal beállt vallási szakadásnak mélyreható történelmi gyökerei lehettek. Feltételezésünket alátámasztani látszik a temetőben található szefárd stílusú temetkezésre emlékeztető sírkövek is. Ugyancsak kaput nyit e feltételezésnek az a tény is, hogy nemcsak északi, hanem déli, dél-erdélyi, zsidó családok is telepedtek meg Szatmárnémetiben, közöttük pedig sok szefárd volt. Erdély területére szefárd zsidókat telepített be az a Bethlen Gábor, aki Szatmár és Németi ura ugyanabban az időben. Lehetetlen, hogy a Bethlen kínálta kedvezményekkel ne élt volna a szefárd zsidóság, és kimaradt volna Szatmár és Németi, a betelepülő célpontjai közül. Károly király zsidóüldöző politikája következtében kiköltöztek a városból a környék falvaiba. Részben az ő utódaik lesznek azok, akik a környék falvaiból visszatelepülnek Szatmárnémetibe a XIX. század közepétől.

Már Stern Mór említést tesz arról, hogy később liberális gondolkodású, aztán a haszidikus eszmék irányába tájékozódó családok jelentek meg Szatmárnémetiben. Voltak olyanok is, akik annak ellenére, hogy vallásukat nem gyakorolták, zsidóknak vallották magukat. Azt azonban senki sem vitathatja, hogy a híres szatmári zsidóság kőszikla-alapja az ortodox hitvallású réteg volt. Ez a réteg nemcsak szellemi, önazonosságát pontosan tudó zsidóság volt, hanem erős hagyományörző, megtartó közösség is.

Volt egy sem neológ, sem ultra-ortodox csoportosulás is, akik létrehozták a status quo ante (legyen, ahogy korábban volt) hitközséget. Sajátos helyzet állt elő, írja frappáns megfogalmazásban Erényi Tibor: egy izraelita vallás, három hitfelekezet. Eleinte a három hitfelekezet között ellenséges volt a hangulat, majd laza kapcsolat alakult ki közöttük. Ez a kapcsolat Szatmárnémetiben az ortodox és a status quo hitfelekezet között a történelmi, politikai, társadalmi kerettől függően volt rossz, jó, jobb és teljesen elsatírozott is. A hitközség tagjai ma zsidó vallásúaknak tartják magukat, minden megjelölés nélkül.

A Mandelbaum Benjámín Farkas főrabbi nevével fémjelzett korszak, 1842-1897

Bár az Ortodox Zsidó Hitközség megalakulása 1842-re tehető, sajnos az első tíz éven át nem készültek hivatalos nyilvántartások, kimutatások az ott folyó életről. Így aztán írásos dokumentumok az 1842-1852 szakasról nincsenek. 1850-ben a helyi tanács kötelezővé tette kimutatások és nyilvántartások bevezetését, aminek következtében már jobban követhetőek a hitközség-történeti események.

1849-ben készült el a Chevra Kadisa, Szentegylet első alapszabálya. Az utolsó alapszabály 1943. október 13-án nyerte el a belügyminisztériumi jóváhagyást.

1856-ban született döntés arról, hogy zsinagógát kell építeni. A hitközség könyvében külön lapot nyitottak az istentiszteleti hely építésére szánt adományok összegyűjtésére. 43 hitközségi tag írta be saját kezével a felajánlott összeget. A legnagyobb felajánlott összeg 150 pengő Freund Ábrahámtól, a legkisebb összeg 12 pengő. A végösszeg 2034 pengő volt. 240 pengőért vásároltak telket a Vécsey családtól a Várdomb utcában.

1858-ban adták át az első zsinagógát Szatmárnémetiben. Öt év múlva elkészült az első rituális fürdő 1863-ban.

1864-ben átadják a hitközség első fiúiskoláját. A Mandelbaum korszakban készül el a hitközség alapszabálya, 1871-ben.

Harminc év szolgálat után az első zsinagóga használata életveszélyessé vált, különösen a női karzat. Új zsinagóga építését határozták el. Az első helyén épült fel a régió egyik legimpozánsabb hitszolgálati épülete a Várdomb utcában, a 846 ülőhelyes ortodox zsinagóga. Építője, a sátoraljaújhelyi *Jenik Béla*, tervezője az a Bach Nándor, aki a nagyváradai ortodox istentiszteleti épületet (1890-ben adták át Nagyváradon) megálmodta. 1892-ben befejezik az új Nagy zsinagóga építését, amely a szatmárnémetiek szóhasználatában zsidó Nagytemplom néven volt ismert. Itt is felhívjuk a figyelmet arra, hogy a templom kifejezés használata helytelen.

„A zsinagóga minden olyan épület vagy helység, amely imádkozásra szolgál....A rabbinikus irodalomban mindössze egyszer említik imaházként, bét tfiláként. Első megjelenésétől fogva, az Első Templom lerombolása utáni időktől «Bét Kneszet» - Gyűlés Ház, Gyülekezet Háza - néven szerepel” Tegyük hozzá, hogy a zsinagóga olyan épületet is jelent, amelyet a célnak megfelelően használtak gyűlésteremként, tanteremként, ahogy a gyakorlati élet megkívánta.

„A helybeli újonnan épült zsinagóga ünnepélyes felavatása f. hó 24-én este történt, mikor is a pazar pompájú templomot vallásfelekezeti különbség nélkül töltötte meg a nagyközönség. Maga a templom egyik remeke a műépítészetnek, s egyik büszkesége városunk középületeinek. A templom belseje villámmal világítatik, és maga az egész épület közel 100.000 Ft-ba került” tudósít a Szamos újság 1893. március 24., pénteken.

A Várdomb utcai Nagy zsinagógáról sohasem mondták, hogy imaház vagy a Tompa utcai imaházakat nem nevezték zsinagógáknak, mert a Nagy zsinagóga főrabbijai alapították és ügyelték fel ezeket a kisebb befogadó képességű épületeket, melyeket imaházaknak neveztek.

A zsinagóga és imaház közötti különbség megtétele azért is fontos, mert a zsinagógák önálló intézmények voltak, egymástól teljesen függetlenül működtek, míg az imaházak a nagy zsinagóga valamelyik főrabbijához tartoztak.

A hitközség első rabbija Benjámín Zeév Mandelbaum (Farkas), aki a város zsidó hitközségének és hitéletének megszervezésében elvülhetetlen érdemeket szerzett. Az első zsinagóga felépítése és rá harminchárom évre a Várdomb utcai Nagy zsinagóga építése az ő nevéhez fűződik. Ugyancsak az ő idejében emelték a mellette lévő Talmud Tóra imaházat, a rituális fürdőt, a fiú- és leányiskolát.

Hihetetlen energiával és szervezőerővel dolgozott 1897-ben bekövetkezett haláláig. Érdekes, hogy hosszú magyarországi élete során nem tudott megtanulni, vagy nem akart

megtanulni magyarul. E miatt a hitközség külkapcsolata nem volt igazán felhőtlen az ő főrabbsága idején. Életének utolsó évtizedében egyre erősödött a hitközségen belüli viszály az ortodoxok és a neológok között. Mandelbaum konzervatív szemlélete és a régihez való makacs ragaszkodása adomákra ihlette híveit. Íme, a legismertebb:

„A főrabbi becsületes hitében minden újításnak annyira ellensége volt, hogy néha túlzásokra is ragadtatta magát. Az volt az elve, hogy egyik újítás a másikat szüli és így végül is a vallás fog csorbát szenvedni. Amikor Szatmáron a járdát készítették, így fakadt ki egyik droséjában: Járdát csinálnak nektek, mert már nem vagytok arra méltók, hogy a föld a hátán hordjon benneteket.”

A hitközség folyamatos erősödését mutatja, hogy 1863-ban felépítik a rituális fürdőt, amelyet az évek folyamán fel-felújítottak. 31 év múlva születik határozat egy új rituális fürdő felépítéséről a Várdomb utcában. A fürdőhöz tartozó telekre a főrabbi lakása épült. Ma már egyik sem létezik, lebontották és önkiszolgáló áruházat építettek a helyére. Az utóbbi 5-6 évben a rituális fürdő épülete és a Hám János utcai imaháza tűnt el. Így veszíti el a város épített történelmi emlékeit és válik gyökértelemné.

Mandelbaum főrabbi tevékenysége nem merült ki csak a Szatmárnémetiben elvégezendő feladatokban. A zsidó hitközség házassági anyakönyvében történt bejegyzésből tudjuk, hogy Mandelbaum vidékre is járt esketni. Az Amacon, Batizon, Berenden, Dobrácsapátiban, Egriben, Garbolcon, Halmiban, Kakszentmártonban, Lázáriban, Mikolában, Nagykolcon, Pettyénben, Rozsályon, Sárközújlakon, Szamoskrassón, Szárazberken, Udvariban megkötött házasságok szertartását Mandelbaum végezte el. Figyelembe véve a korabeli útviszonyokat, járműveket, nem kis feladat lehetett a főrabbi számára ez a fajta terepmunka.

Mandelbaum Benjamin Farkas főrabbi csatlakozott az 1865-ben Nagymihályon tartott rabbi kongresszus határozataihoz. A kongresszus a tilalmak egész sorát állította hívei elé. Néhány példa;

„1. Tilalmas prédikálni más népnek a nyelvén, éppúgy tilalmas meghallgatni más nép nyelvén elmondott prédikációt. Ezért, aki zsidó ember, kimegy a zsinagógából, ahol a rabbi, vagy más valaki idegen nyelven prédikál (például magyarul)... 3. Tilalmas tornyos zsinagógát építeni... 7. Tilalmas bemenni a templomnak nevezett zsinagógába, mert az az istentagadás csarnoka; az üldöző ellenség elöl, a fenyegető mérges kígyó elöl sem szabad bemenedülni oda...”

Az 1868-as zsidó hitfelekezeti kongresszuson a magyar zsidóság háromfelé szakadt; ortodoxra, kongresszusira, status quo ante-ra. A szatmárnémeti hitközség az ortodoxia mellett foglalt állást.

A mandelbaumi ortodox szellem hagyományörző, mindent, ami régi megtartani, minden új kísérletet csírájában visszafojtani. Álláspontja szerint az ortodoxia az egyedüli tiszta, igaz ősi zsidó magatartás és életforma. Szatmárnémetiben érződött Észak- Kelet közelsége. Az északkeleti zsidóság élenjáró harcosa volt az ortodox eszmeiségnek. Valaki úgy fogalmazott, hogy az ortodoxia megtartásában Galícia közelségének nagy szerepe volt.

A nagykárolyi zsidóság körében mintegy két évtizeddel hamarabb jelentek meg a kongresszusi eszmék, pedig a két várost csupán 36 km választja el. A nagykárolyi zsidók Károlyi Sándor gróf teljes bizalmát és támogatását élvezve egyre közelebb kerültek a beolvadás gondolatához és a reformok bevezetéséhez.

A haszidizmus

Szólnunk kell a haszidizmus megjelenéséről is. Annál is inkább, mert a haszidizmus a kelet-európai zsidóság megújító programja. Szabolcsi Bence a haszidizmust két európai szellemi irányzattal rokonítja, a miszticizmussal, amely Istenben való nagy feloldódást hirdet,

és a pietizmussal, amely „...a kemény dogmatizmust akarja új, bensőbb, meghittebb vallásos melegséggel eredeti hivatásának visszaadni”.

A szatmárnémeti zsinagógákban és imaházakban sohasem volt orgona. Ez távolról sem azt jelenti, hogy egyházi zenei élet nem folyt ezekben a zsinagógákban. A zsidó vallásos hagyományok szerint Mózes a Tórával megkapta Istentől a dallamokat is, amelyekkel a szöveget olvasni kell. A XVII. században Olaszországban Salamon Rossi megpróbálta egységesíteni a zsidó egyházi zenét az európai, elsősorban a római katolikus egyházi zenével. Az együttélés nem múlt el minden kölcsönhatás nélkül. Így a katolikus Agnus Dei dallama ősi zsidó eredetű, vagy frappáns ellenpélda a kölcsönhatásról, a “Szól a kakas már” (micsoda madár, kék a lába zöld a szárnya...) című magyar népdal, amelyet a nagykállói rabbi vett fel a zsidó egyházi dallamok közé.

A szatmárnémeti Nagyzsinagóga kiváló kántorokat foglalkoztatott, akik külföldön is nagy elismerésnek örvendhettek. Bár a világhírű szatmárnémeti származású operaénekes Arányi Dezső nem kántoroskodott hivatalosan, de fiatalkorában közreműködött a zsinagóga zenei rendezvényein. Itt kell megemlíteni Katz István, aki Kálmán néven vált ismert operaénekesé.

A hitközség végleges alapszabálya csak 1887-ben készült el. Ez a szabályzat megerősíti az ortodoxiát Szatmárnémetiben. A vonatkozó szöveg szó szerint így szól:

„1. A Szatmáron lakó izraeliták Ő felsége által 1871. október 22-én szentesített autonóm ortodox zsidó országos szabályrendelet alapján megalakult autonóm ortodox zsidó hitközséget képeznek.

2. Célja ezen hitközségnek minden a Schulchan Aruch¹¹ alapján meglevő vallási intézményeknek fenntartása és előmozdítása, valamint a szükséges tisztviselők alkalmazása. A zsinagógai szolgálatot az eddig is szokásban volt askenázi hagyomány alapján rabbi és rabbihelyettes végzi. Metszőket és előimádkozókat alkalmaznak, rituális fürdő, kóserhús mészárszék, anyakönyv-vezető, jegyző stb. a hitközség működtetésének feltétele.”

Mandelbaum főrabbi minden eszközzel harcolt az ortodoxia legvaskalaposabb betartásáért. Pedig már az 1880-as évek elején kemény ellenszegülők jelentek meg a magyarországi zsidó hitközségekben. 1882 nyarán Esztergomban a zsidó hitközség vezetői dr. Weisz rabbi indítványára egyhangúan elfogadták, hogy ezentúl minden második héten magyarul fognak istentiszteletet tartani. Eddig ugyanis csak a király és a királyné neve napján és Deák Ferenc halálának évfordulóján tartottak magyar nyelvű istentiszteletet. Weisz rabbi kezdeményezésének tükrében még anakronisztikusabbá válik Mandelbaum főrabbi tájékozatlansága a magyar nyelvben.

Csirák Csaba

A Szatmár megyei zsidóság a szabadságharcban.

„Törvény előtt egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.”

Jókai Mór 1898. augusztus 21-én írja:

" Midőn a hazának minden másjékú népfajai, amelyekkel a magyar szabadságát megosztotta, amelyek fiait a jobbágyságból felszabadította, földeiken úrrá tette; fegyverrel támadtak ellene. Ugyanakkor a héber faj vérét, vagyonát és szellemét hozta áldozatul a magyar nemzet, az alkotmányos szabadság megvédésére. Az a héber faj, melyet egyedül felejtett ki a törvényhozás az alkotmány sánczaiból, az a zsidó nép, mely egyedül nem kapott polgárjogot, egyenlőséget a haza milliói között; mégis szerette a hazáját.”

Irányi Dániel - Charles-Louis Chassin: A magyar forradalom politikai története 1847-1849 című munkájában a gyakorlati élet oldaláról látta a zsidó kérdést, mert mindenre felhasználható csöcselék akkor is volt. Nem ők képviselték Magyarországot, de a magyarságot sem, mégis összhangot bontó előítéletektől hamis hangok, akkor is rikoltottak.

„A zsidók, akiket a régi rendszer üldözött, természetesen nagyon odaadó hívei lettek az új rendszernek. Tömegével jelentkeztek a nemzetörségbe, és nem is utasították el őket. De a keresztények közé vegyítve ott tartani már nem tudta őket a bizottság. Az évszázados előítéletektől fertőzött polgárok makacsul megtagadták, hogy egy sorba álljanak... Az Ellenzéki Kör, amelyet ettől kezdve Radikál Körnek neveztek, megértette mit kell tennie a jelen körülmények között. Saját kezdeményezésként külön zászlóaljat szerveztek, s ennek soraiba zsidókat is toboroztak. A Táncsics parancsnoksága alatt tömörült önkéntesek, szintén rokonszenvvel fogadták a zsidókat, a türelem és a józan gondolkodás szép példáját adva Pozsonynak és néhány más városnak, ahol a zsidók még most is ki voltak téve a tudatlan csöcselék dühének.”¹

A címben idézett mondat - „Törvény előtt egyenlőséget polgári és vallási tekintetbe.” - a forradalom nagy vívmányának a Tizenkét pontnak negyedike volt. Hogyne lelkesítette volna fel az évszázadok óta jogfosztott Mózes-vallású magyarokat.

A magyarországi zsidóság egyik nagy közös fellépése a magyarsággal a történelem színpadán az 1848-as forradalom és szabadságharc volt. Ebben a harcban vérét és vagyonát áldozta fel a magyar zsidóság hazája szabadságért.

Az 1848-as országgyűlés január 21-én folytatott vitát, hogy zsidók lakhatnak-e bányavárosokban? Szumrák József besztercebányai képviselő tette az ajánlatot, hogy „... a zsidóság a bányaművészettel meg nem egyeztethető”.² Pártolták: Csasz István (Nagybánya), Mátyás (Körmöc)...³ A vita alkalmával felszólt Bakabánya követe Tóth Lőrinc jogtudós is, aki elmondta: Isten minden embert jónak teremtett. Az embereket rossz intézmények, intézkedések, törvények rontják meg. Leginkább azok szégyenítik meg önmagukat, akik embertársaikat kárhoztatják.

1848. február 21-én a törvényhozásban megvitatásra került, hogy „a városi képviselő testületnek joga van egyes érdemes izraelitákat választói joggal felruházni” javasolta Arad és Pest megye képviselője. A szavazáskor 18 megye fogadta el az indítványt, azonban többek között Bihar, Máramaros, Szabolcs. Szatmár megye ellene szavazott és még vele együtt 31 megye, illetve országrész. Kende Zsigmond szatmári képviselő úgy érvelt, hogy nem ő törődne ezzel a kitételrel, ha egyúttal a zsidóknak nem nyitna kaput a bejövételre. Ő csak a zsidóktól fél: nem bánja ha Conficius követői, törökök, görögök, hinduk is jönnek be, csak a zsidók maradjanak kint.

Annak a Szatmárnak, amely 1841-ben európai szinten, egész forradalmian 12 pontba foglalta követi utasítását – és az a 12 pont a híres március 15- i 12 pont alapja volt – most olyan követe van, aki a zsidó vallást pogány vallásnak nevezi. Kende Zsigmond nem mondja, hogy a zsidókat üzzék ki az országból, mert az kivihetetlen, a zsidók ittléte olyan szükséges rossz, vallja a képviselő, ami ellen tenni nem lehet, úgy „... szoktassuk őket a civilizációhoz, ismertessük meg a keresztényen vallás elveivel...” mondja. Ezt már Asztalos Pál máramarosi küldött sem túri szó nélkül és rendre utasítja a szatmári követet mondván, ha ő a zsidó vallást pogánynak nevezi, az maga a pogány türelmetlenség és nem keresztényi szeretet. Ez mit sem változtat azon a tényen, hogy a Kende követ szavait nagy tetszéssel fogadta a tisztelt ház.

¹ Irányi Dániel - Charles-Louis Chassin: *A magyar forradalom politikai története 1847-1849*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1989.

² *uo*

³ *A Csasz névvel (Tivadar) találkozunk ötven év múlva Felsőbányán, mint a Megváltó gyógyszerár tulajdonosával Otthonom Szatmár megye, Egészségügy-történeti dolgozatok, Csirák Csaba Gyógyszertárak, gyógyszerpontok, 327. oldal.*

Kövessük az eseményeket. 1848. március 15-én „Odakint a közönséghez Vasvári, Degré, Irányi, Jókai, Egressi Gábor és egy zsidó vallású fiatal orvos tartott gyűjtő beszédet” írja Gracza György történész. Jókai visszaemlékezésében megírja, hogy ez a fiatal orvos bizonyos Kornfeld, azaz Korányi Frigyes volt. Igen a majdani honvédfőorvos, egyetemi tanár. A nagykállói születésű Korányi Frigyes a magyar belgyógyászati iskola megteremtője, a magyar tüdőgyógyászat atyja, aki bárói címet kapott, és mint báró tolcsvai Korányi Frigyes vált a magyar orvostudomány egyik nagy alakjává, ott volt a forradalom előkészítői között és a forradalom alatt, mint orvos tevékenykedett. A zsidók, tehát, hittek a pesti március 15-e nyilatkozatainak őszinteségében, komolyan vették „...a törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben...”

Március 17-én a magyarországi és erdélyi zsidók kiáltványt adnak ki, amelyben felszólítják a zsidóságot, hogy álljanak ki a forradalom ügye mellett;

„...a bátor izraelita tanuló ifjúság, mind a városok egyéb izraelita lakosai első pillanattól fogva egybeforrattak az összes népeiséggel ... sokan közülünk felfegyverkezve, a bátorságörben részt vesznek. Ők magyarok és nem zsidók, mint külön nemzetbeliek, mert ők és mi mindnyájan csak akkor leszünk külön vallásfelekezet, midőn imaházainkban köszönetünket és legbelsőbb hálánkat intézzük a mindenhatóhoz a hazára és reánk is árasztott kegyelemért: de az élet minden egyéb viszonyaiban, minden elkülönzésnek, úgy politikai, polgári, mint társaséleti tekintetben meg kell szünnie, és mi csak honfiak csak magyarok vagyunk, miután hazánk már minket is kebelébe fogad...csak imaházainkban leszünk külön vallásfelekezet gyanánt tekintendők... A zsidó községek ezen dicső esemény folytán mint zárt testületek létezni megszűntek...”

A híres rabbi Löw Lipót lángoló szónoklatokkal buzdította és lelkesítette a zsidó katonákat:

„Bizonyuljatok Magyarhon igaz fiainak úgy, mint a hős Makkabeusok.” És a zsidók lelkesednek és a hon igaz fiainak bizonyulnak és hősök, mint a Makkabeusok. Belépnek a nemzetörtségbe, a honvédség soraiba. Görgey így emlékezik meg róluk: „A zsidó honvédek fegyelmezettségben, személyes bátorság és szívós kitartásban – tehát minden katonai erényben – derekasan versenyeztek többi bajtársaikkal.”

1848. március 19-én a rend és közcsend fenntartására a pesti közgyűlés 1035. sz. rendelettel választmányt nevezett ki, melynek zsidó tagjai Szegfű Mór, Justh Manó, Kunewalder Jónás. Meg kell említenünk néhány munkatársuk nevét, mint Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vörösmarty Mihály vagy a Szatmár megyei Oroszhegyi Józsa.⁴

1848. március 22-én Kunewalder Jónás a magyarországi zsidósághoz szólva többek között ezt írja: „Ki jelenleg csak saját egyéni érdekét tartja szemmel, az a nemzet közös érdekeit hozza veszélybe s oly vétket követ el az isteni és emberi igazságok ellen egyaránt, miként sem ezen sem a jövő életben eleget nem lakolhat...”

1848. április 11-én a pozsonyi országgyűlés elfogadta a nemzeti őrseregről szóló törvényt, amely lehetőséget biztosított a zsidók számára is, hogy tagjai legyenek.. Idézzük a

⁴ Oroszhegyi Józsa, családi nevén Szabó Józsa, Nagykolacson született 1822. május 24-én. Szülei papi pályára szánták, ő az irodalom felé vonzódott, mégis orvostan hallgató lett Pesten. Bugát Pál akkori dékán pártfogásába vette az ifjút és az Orvosi Tár korrektorául alkalmazta. A Garay Regélőjében lépett a nagyközönség elé, majd az Életképekben és Vahot Divatlapjában verseket és tárcákat közölt. 1844-től a Jelenkor rovatvezetője 1847-ig. Az 1848-as események őt is magukkal ragadták. Eötvös József közoktatásügyi fogalmazóvá nevezte ki Oroszhegyi Józsa. Ekkor már egyetemi tanulmányait abbahagyta. Oroszhegyi Józsa az őrhadi tanács főjegyzője, utóbb honvéd őrnagy, szabadcsapat-parancsnok felhívásban szólította föl a szakipa-rosokat puskák gyártására, a nemzeti őrsereg fegyverzetének elkészítésére. Világos után öt évi várfogságot szenvedett. 1856-ban visszatért Pestre, ahol 1857-ben orvosdoktori oklevelet szerzett. Az Orvosi Hetilap szerkesztőtársa lett és megnősült. Kolozsváron szándékozott orvosi rendelőt nyitni, végül Bukarestbe költözött ki, ahol neje meghalt. Törökországba távozott, és mint katonarvos tevékenykedett. 1868-ban hazafelé utazva szélhűdés érte, tehetetlenségét kihasználva kifosztották. Egy ideig Kolozsvárott tartózkodott, Budán halt meg 1870. február 29-én. Több könyve jelent meg mint: Német-magyar nyelvtan (Pest 1847), Az ód és életdelejesség közéleti értéke (Pest 1858) és egy szerves vegytankönyv.

határozatból „...Minden honlakosok, akik városokban vagy rendezett tanáccsal ellátott községekben 200 pengő forint értékű házat vagy földet ... vagy egyéb tulajdonnal bírnak, vagy ha ilyen birtokot nem bírnak is, de 100 pengő forint évenkénti tiszta jüvedelmük van, húszéves koruktól ötvenéves korukig, a nemzetőrségbe beírandók és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.... A nemzetőrségből kirekesztnének olyan egyének ki rablás, lopás, csalás, hitszegés, gyújtogatás vagy gyilkosság miatt büntetve voltak...”

Tehát a törvény nem faji vagy vallási hovatartozás szerint szabja meg a nemzetőrségi tagságot, hanem egyfajta társadalmi mérce szerint.

Kossuth Lajos jászberényi nyilatkozatában húszezer zsidó származású honvédről tesz említést. A Talmudiskolából tódultak a zsidó fiúk Kossuth zászlaja alá.

A Zsidó lexikon szerint 8 őrnagyot, 30 századost, 29 főhadnagyot, 76 hadnagyot, 3 törzsorvost, 53 lovast, 108 őrmes-tert, 116 tizedest találunk találunk a honvédség tisztjei között.

Soroljunk fel néhány jelentős zsidó személyiséget, akik fontos szerepet játszottak a szabadságharcban.

Báthory Ignác főhadnagy – a szabadságharc leverése után – Klapkával Hamburgba ment, majd az USA-ba, ahol tábornoki rangig vitte. Detsinyi Lipót a komáromi honvédkórház igazgató-főorvosa. Diósy Márton a szabadságharc alatt Kossuth titkára volt, később Londonban ápolta az angol-magyar gazdasági kapcsolatokat. Színdarabokat fordított és, mint író is tevékenykedett. Finály Henrik Alajos tüzértiszt később klasszika-filológus, az első latin-magyar szótár készítője. Fisch Lajos szoros barátságban volt Kossuthal. Fontos szerepet vállalt a hadsereg megszervezésében, ütközetekben vett részt.

A forradalom jeles zsidó egyéniségei közül talán a legjelentősebb Helfy Ignác, akit „Kossuth Lajos palatinuszának” neveztek. Újságíró, műfordító, képviselő Kossuth legbizalmasabb híve. Vidéki tanítóskodás után került Pestre. Az 1848. márciusi napok őt is belesodorták a szabadságharc árájába. Alig volt 18 éves, amikor Kossuth irodájába került, ahol idegen nyelvtudására nagy szükség volt. Elkísérte Kossuthot Debrecenbe, ott tollal szolgálta a forradalom ügyét. Az egyik hazafias cikkét, mint proklamációt függesztették ki Aradon. Világos után Erdélyben bujdosott. A forradalom után az alig húsz éves Helfy Pesten, Bécsben majd Pádovában tanult. Pádovában a bölcsészet doktora lett és kinevezték tanárnak Mantovába. Milánóba ment, nyomdát szerzett és lapjában az Alleanzaban nyolc éven át szolgálta a magyar, velencei, római és lengyel emigráció érdekeit. A szabadságharc után Olaszországban népszerűsítette a magyar irodalmat. Olaszra fordította Petőfi, Jókai, Eötvös műveit. Kossuthal való kapcsolata egyre inkább elmélyült. Sajtó alá rendezi Kossuth Irataim az emigrációból című emlékezéseit. Kapcsolata Kossuthal még szorosabbá válik. 1869-ben új lapot indított A magyar magyart, melyből 18 példány jelent meg. Megtámadta a kiegyezést és annak kidolgozóit. Szentlőrincen képviselőnek választják Kossuth Ferenc helyett. 1871-72-ben ő szerkeszti a Magyar Újságot. 1878-ban Debrecenben választják meg képviselőnek. Tagja volt a Petőfi Társaságnak. Budapesten halt meg 1897. október 11-én.

Hollaender Leó két fiával együtt lépett a hadseregbe. Kossuth főhadbiztosnak nevezte ki. Horn Ede pesti rabbi a 48-as kormányban államtitkár. Horn Ede, gazdasági szakíró, politikus. Rabbinak készül, mint tábori lelkész részt vesz a szabadságharcban, ezért külföldre kell menekülnie. Lipcsében, Brüsszelben és Párizsban él, nagy irodalmi és hírlapírói tevékenységet fejt ki. 1869-ben hazajön és a Tisza Kálmán vezette ellenzékhez csatlakozik. Képviselő, majd 1875-ben kereskedelmi államtitkár. Még ebben az évben meghal.

Jacobi Áron huszárcapitányt távollétében halálra ítélték. Unokája Jacobi Viktor, zeneszerző, több világsikert aratott operett alkotója (Leányvásár, Sybill stb.).

Löw Lipót 1840-1846-ban Nagykanizsán helyettes rabbi. 1846-1850 között Pápán rabbi. A szabadságharcban mint tábori lelkész vett részt, amiért fogházbüntetést szenvedett. 1850-ben Szegeden lett rabbi haláláig. Főbb művei: Történeti és vallástudományi értekezések, A zsidó eskü múltja, Zsinagógai beszédek stb.

Reményi Antal százados Klapkával emigrál. Hazatérve részt vesz a Petőfi szobor felállításában, melynek alapköltségei öccse Reményi Ede hegedűművész hangversenyeinek bevételeiből gyűlt össze. És sorolhatnánk a neveket. Ott volt Knopp József festő, Kunffy Adolf, aki Teleki Sándornak Nápolyban is munkatársa, Reiner Zsigmond, aki Bem és Perczel tábori orvosa, Schlesinger Lajos többszörösen kitüntetett honvéd, aki később Nicaraguában a hadsereg főparancsnoka, az ország alelnöke, Swartz Vilmos, aki már a szabadságharc előtt Kossuth baráti köréhez tartozott és főhadnagyként megmentette Irányi Dániel életét, Szarvady Frigyes Petőfi német fordítója, ő rendezte sajtó alá Kossuth írásainak francia nyelvű kiadását, Thomán Jakab tábori kórházi orvos a világhírű zongoraművész Thomán István nagybátyja, Weisz Ignác hegedűművész, akinek a fia Fehér Poldi híres zsidó primás. Néhány olyan honvéd nevét válogattunk össze, akik ismertebbek vagy hozzátartozóik is ismert személyiségek, esetleg pályafutásuk szokatlanul érdekes. Persze, hogy mártírjai is voltak a 48-as magyar zsidóságnak.

1848. május végén a magyar felelős kormány rendelete alapján, a megyében is megkezdődött a nemzetőrség szervezése. Ezzel kapcsolatban idézzük Rájnágel Richárd őrnagy jelentését:

„Hivatalos jelentést tehetünk arról, hogy múlt hó 27-éről máig, azaz bezárólag június 8-ig, az önkéntesek sorába összesen 348-an irattak be, kik közül mintegy 236-an a körülírt 5 láb s 2 hüvely mértéket bőven megütve a honvéd seregbe, a többiek pedig, kik ezen alul mérnek a Turszki nevét viselő 62-ik számú gyalog-sorezredhez mindnyájuk az újabb esküforma után a hitet letevéen szegődtek be, s mindnyájoknak eddigi példás viseletük mutatja, hogy komoly megfontolással elszántan mennek egy nagy jövőnek eleibe, s mint ilyen méltó fiai e hazának tekinthetők, a helybeli izraelita község abbéli ígéreteket tevé, hogy ők is számosan sereglenek ide. Nagykároly június 8-án 1848. Rájnágel Richárd őrnagy.”⁵

Nem fejezhetjük be ezt a kis megemlékezést anélkül, hogy elmondjuk; magánszemélyek és zsidó hitközségek pénzadománnyal siettek a szabadságharc ügyének előmozdítására. Meg kell említenünk a zsidó újságírókat, akik a hírlapok, a propaganda eszközeivel nagy szolgálatot tettek a szabadságharc ügyének. Ez külön tanulmányt érdemelne. A mozgékony zsidók nagy szerepet játszottak a hadiszállítások lebonyolításában. Ezt igazolja az alábbi idézet:

„Tisztelt nemzetőri főhadnagy úr!

Szarka János úrhoz írott leveléből az tevé ki, hogy bizonyos Hajmi nevű tarpai sidó bizonyos kisari emberrel Munkátsra vagy Beregszászba 100 darab fegyvereket szállítat s azokat ön, mint tiltott vagyont letartóztatta. Megyém Pestről 100 darab fegyvereket rendelve, azért Nemzet örökét, hogy Beregszászba szállítsák el is küldöttem, - de már akkor Gottesman Miklós mint értésemre esett bizonyos sidó által elszállította s így mind szekereinket mind nemzetőreinknek hasztalanul történt Debreczenbe való fáradozások: azonba mint értésemre esett éppen azon Megyém által vásárolt fegyverek légyenek azok, melyeket ön a kisari révbe letartóztatott. Valamint nem mellőzhetem el, hogy önnek részint hazafiui részint hivatali buzgóságáért köszönetemet kinyilvánítsam: úgy más oldalról hivatalos bizodalommal kérem, hogy a letartóztatott 100 darabból álló szuronyos fegyvereket ezen általam küldött önkéntes tiszteinknek mint megyém valóságos tulajdonát által adni legyen szíves. Egyébáttal maradtam Beregszászt október 9-én 1848. kész szolgája Urai Pál k. cs. főispán”⁶

Mindezek után megállapíthatjuk, hogy megkésve, de megérkezett a várvavárt döntés, amikor 1849. július 28-án a szegedi országgyűlés törvénybe foglalta a zsidóság emancipációját imígyen;

⁵ Kolozsvári Állami levéltár, Fond comitat Sătmar, Actae publico-politicorum fasc.122/226. Dancu Pál kutatása nyomán.

⁶ Kolozsvári Állami levéltár, Fond comitat Sătmar, Actae publico-politicorum fasc.122/. Dancu Pál kutatása nyomán.

„A hazának polgárai közt vallásbeli különbség jogi és kötelesség tekintetében különbséget nem tévén, ezen elv szerint kijelentetik, mikép a magyar álladalom határain belül született vagy törvényesen letelepedett móses vallásu lakos, mind azon politikai s polgári jogokkal bír, melyekkel annak bármely hitű lakosai bírnak.”

Nem marad hatás nélkül megyénkben sem ez döntés. 1848. október 29-én a nagykárolyi zsidóság gazdasági és társadalmi helyzetétől függetlenül a forradalom oldalára áll. Decemberben Bem seregében harcolnak a daróci, dengelegi, erdődi zsidók is.

A magyarországi és a Részekbeli (Partium) magyarság és zsidóság egyik nagy közös fellépése a történelem színpadán az 1848-as forradalom és szabadságharc volt. Ebben a harcban vérét és vagyonát áldozta fel a magyar zsidóság a szabadságért.

Dr. Bernstein Béla szombathelyi rabbi A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók című könyvéből megismerhetjük névszerint a forradalom és szabadságharcban résztvett zsidó honvédtisztek névsorát. Sajnos csak azokat, akik 1890-es Honvéd-névkönyv összeállításakor még éltek. Szatmárnémetiből egyetlen honvédtiszt név sem szerepel. Aradról kilencen, Nagyváradról öten, Miskolcra ketten, Pest-Budáról harminckilencen, Temesvárról öten, Máramaroszigetről Steinberger Köhalmi Antal főhadnagy személyében egy zsidó főtiszt vett részt a forradalomban.

A hadnagysorában a nagykárolyi zsidók mentik meg Szatmár megye becsületét. Ők pedig a következők:

1. Fogel Adolf
2. Engel Adolf
3. Schwartz Sámuel

Az őrmesterek sorában találjuk az erdődi

Klein Samu földbirtokost

Sichermann Ignác (Nyírbátor)⁷

Egyetlen tizedes a mátészalkai

Feldmann Mátyás, aki foglalkozására nézve kereskedő volt.

A közhonvédek sorában a következők szerepelnek:

Deutsch Farkas Mátészalkáról

Müller Ede Mátészalkáról

Stenger Mór Mátészalkáról

Kaufmann Albert Nagykárolyból

Schwartz Simon Bikszádról

Markovits Gáspár Daróc (?)⁸

Ungár Farkas Pirricse⁹

Stern Izrael Aranyosmeggyes¹⁰

A szabadságharc után büntetésből az osztrák hadseregbe besorozott Szatmár megyei zsidó honvédek:

1. Abraham Áron1822 Kántorjánosi
2. Berkovits Izrael ... 1829 Vetés
3. Bronstein Heinrich ...1831..... ..Nagykároly
4. Deutsch Márton ... 1830.....Nagykároly
5. Fischbein Ferenc ...1829.....Daróc ?
6. Fülep Mátyás..... 1819.....Mátészalka

⁷ Dancu Pál kutatásai alapján.

⁸ u.o.

⁹ u.o.

¹⁰ u.o.

7. Gross Ferenc 1821Kányaháza
8. Joels József1821Nagykároly
9. Klein Albert1824 Daróc ?
10. Knik János1827Nagykároly
11. Kohn Ferenc1828 Nagykároly
12. Kruh János1826 Nagykároly
13. Kuthy Ignác1828 Nagykároly
14. Orbach József1823Érdengeleg
15. Stern Bernath1824 Mátészalka
16. Grünbaum Károly 1829Hodász¹¹
17. Meisels Simon1812Csengersima¹²

A fent szereplő öt kimutatásból is bátran következtethetünk arra, hogy megyénk legerősebb zsidó központja Nagykároly volt.

Egészen elkülönítve a többiektől Táncsics Mihály parancsnoksága alatt alakult meg az izraeliták alakulata. Később enyhült a keresztények és zsidók közötti ellenszenv. Példa erre a nagykárolyi lovas nemzetőrsereg, amelynek a zászlótartója zsidó volt. Ugyancsak Nagykárolyban történt, hogy „...1848. október 29-én a hitközség tagjai, szegények és gazdagok kivétel nélkül, kijelentik, hogy személyesen óhajtanak részt venni a szerveződő polgárőrségbe, és közfelkiáltással Grosz Jakabot és Sternberg Izraelt korlátlan hatalmú parancsnokká választják...”¹³

Szatmár megyei falvakból is jelentkeztek nemzetőrnek zsidó származásúak. Az alatt bemutatásra kerülő névsor Dancu Pál gyűjtéséből származik:

Tyukodból Klein Farkas 33 éves haszonbérő, **Csengerből** Borgida Farkas 36 éves boltos, Bauer Dávid 35 éves orvos, Berger Tóbiás 36 éves boltos, Bórek Móyes 22 éves kereskedő, Jónás Jákob 40 éves boltos, Kaufman Sámuel 40 éves kereskedő, Orvith Berti 26 éves boltos, Weinberger Farkas 25 éves boltos, Bermann Ábrahám 40 földműves, **Ökörítóból** Veisz Ábrahám 27 éves haszonbérő, **Tunyogból** Róth Bernáth 38 éves földműves, **Adorjából** Medlovics Ájzik 40 éves haszonbérő, **Sárközújlakból**: Josef Salamon 21 éves haszonbérő, Noeh Júda 20 éves haszonbérő, Nagy Ájzik 40 éves haszonbérő, Jákob Zakariás 23 éves haszonbérő, Josef Kapi 34 éves haszonbérő, **Patóházából**: Jeremiás Bernát 25 éves haszonbérő, Dávid Mihály 30 éves haszonbérő, Nuti Hersli 28 éves haszonbérő, **Batizról**: Mózer Gidáli 40 éves haszonbérő, **Aranyosmeggyesből**: Markovits Ábrahám 28 éves haszonbérő, Nuszle Mózes 26 éves haszonbérő.

Szatmár megye egyik legerősebb zsidó közössége volt ebben az időben a nagykárolyi. Már említettük, hogy a Károlyi grófok támogató pártfogásukba vették a zsidókat. A grófi családnak köszönhetően alakult ki a környék legerősebb és legöntudatosabb zsidó közössége. Megtartva zsidóságukat hős katonái voltak a forradalomnak és a szabadságharcnak. Néhány példával bizonyítjuk ezt:

Nagykároly zsidó hitközsége nemcsak nemzetőröket adott a forradalomnak, hanem önkénteseket is. „...a hitközség, jegyzőkönyvének tanúsága szerint, amikor a 48-as minisztérium felhívással fordult a nemzethez, elhatározta, hogy tekintve a haza szorongatását a felhívásnak szeretettel óhajt eleget tenni, amennyiben a hitközség kebelbeli 5 önkéntes katonát fog a szent haza szolgálatába állítani, és hogy a zsidó ifjúságot e szent ügynek mielőbb megnyerje, elhatározta, hogy az első 5 önkéntesen jelentkező zsidó katonának a minisztérium által ígért zsoldot a saját pénztárának terhére megduplázza.”¹⁴

¹¹ u.o.

¹² u.o.

¹³ Bernstein Béla: *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók*, Múlt és Jövő Kiadó, 1998. 69.

¹⁴ Berstein Béla: *A negyvennyolcas magyar szabadságharc*, Múlt és Jövő Kiadó 1998. 87.

A nagykarolyi zsidó hitközség tagjainak adományozó kedve bizonyítja, hogy hűségesen kiálltak a forradalom ügye mellett. Feljegyzések tanúsága szerint a Nagykárolyban felállított katonai kórház javára jelentős adományokkal szolgáltak.

Nagykaroly zsidó hitközsége a szabadságharc végefelé 1849. augusztus 9-én tartott ülésén elrendelte, hogy Berger Ábrahám elnök haladéktalanul utazzék a debreceni vásárra és vegyen az önkéntes csapatok részére 50 ingre és 50 alsónadrágra való vásznat, intézkedjék, hogy azok mielőbb elkészíttessenek és a Nagykárolyi Izraelita Nőegylet nevében átadassanak a vármegye alispánjának.

„Magyarországon, mint egyébként mindenütt, a németek polgári megbízhatóságukkal, rendszeretükkkel és takarékosságukkal tűnnek ki. A zsidók, akiknek a kezében összpontosul a pénzkereskedelem, még mindig nem mentesek minden hibától, amelyet fajuk a hosszú elnyomás alatt szerzett. 1848-49-ben azonban hazaszeretetükkel bebizonyították, hogy elismerik: a független Magyarország szabadította fel őket”¹⁵ Így emlékezett vissza Irányi Dániel a magyarországi zsidóságnak a szabadságharcban játszott szerepére rövid idővel az események után

Az évek során sokféle megemlékezést szerveztek március 15 kapcsán. A Szatmárnémeti Felső Kereskedelmi Iskola diákjainak az ünnepet köszöntő műsorában a zsidó fiatalok egész sora szerepelt például 1909. március 15-én. Minden válogatás nélkül közöljük az ünnepi műsorban szereplők névsorát: Lövi Teréz (hegedű), Zsürger Vince (hegedű), Rózsa Endre (gordonka), ők egy trió tagjai voltak. Fellépett még: Medák Ilona (szavalat), Schuller Szeréna (zongora), Gerő Endre (a zsidó származású költő Abrányi ódáját szavalta). A nevekből is jól felismerhető, hogy a közreműködők többsége zsidó származású diák volt.

A nagykarolyi zsidóság évtizedek elmúltával is hűségesen őrizte a szabadságharc emlékét. Jó példa erre a helyi izraelita status quo hitközség nyilatkozata Kossuth Lajos születésének 100. évfordulója alkalmából 1902 szeptemberében. Ebből idézünk:

„Szeretett testvérek! Hazánk minden jó érzelmű polgára készül Kossuth Lajos hazánk nagy fia születésének 100. évfordulóját kegyelettel megünnepelni. Hitközségünk vezetősége e folyó évi augusztus hó 24-én tartott ülésén elhatározta, hogy nem csak egy nap vesz részt az emlékünnepeken, hanem maga is saját templomában magyar szónoklattal egybekötött isteni tiszteletet tart. Az isteni tiszteletet az izraelita templomban e hó 19-én az esteli ima előtt d.u. 5 órakor fogjuk megtartani. Minthogy Kossuth Lajos mindannyiunknak, akik a haza szent földjén élünk, a jelen társadalmi rend előhírnöke volt, aki hazánk ezred éves jogainak megvédéséért sorompóba lépett és a nép szabadsága, egyenlősége és tesvérisége kivívásáért, mint hű bajnok utolsó lehetőségig küzdött és szenvedett, méltán elvárjuk, hogy mindnyájan közülünk az ő áldott emléke tiszteletére rendezett ünnepélyen részt venni szent kötelességének fogja tartani.

Nagykaroly 1902. IX. 10. Hazafiui üdvözlettel a nagykarolyi izraelita hitközség vezetősége.”¹⁶

Végezetül nézzük meg hogyan értékelte a zsidóknak a szabadságharcban játszott szerepét Haynau a bresciai hiéna:

„A Magyarországon lévő izraeliták legnagyobb része érzelmeik és gonosz cselekvésmódjuk által előmozdították az ottani forradalmat, mely az ő közreműködésük nélkül sohasem nyerhetett volna olyan terjedelmet.”

Csirák Csaba

¹⁵ Irányi Dániel Charles-Louis Chassin: *A magyar forradalom politikai története 1847-1849, I. kötet. Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1989.*

¹⁶ *Szatmárnégyei Közlöny Társadalmi, szépirodalmi és vegyes tartalmú hetilap, 1902.IX. 2.44. sz.*